

ISTORIE

CHARLES WHEELAN

POVESTEA
BANILOR

Traducere din engleză
de Simona Drelciuc

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

Mulțumiri	9
Introducere	11

PARTEA I CE SUNT BANII

1. Ce sunt banii?	23
2. Inflație și deflație	40
3. Știința, arta, politica și psihologia prețurilor	63
4. Credit și crize	85
5. Băncile centrale	108
6. Ratele de schimb și sistemul financiar global	136
7. Aurul	169

PARTEA A II-A DE CE SUNT IMPORTANȚI

8. O scurtă incursiune în istoria monetară a Statelor Unite	191
9. 1929 și 2008	220
10. Japonia	253
11. Moneda euro	272
12. Statele Unite și China	293
13. Viitorul banilor	311
14. Îmbunătățirea operațiunilor sistemului bancar central	331

Note	359
Indice	383

Pentru CJ

Introducere

Scoateți o bancnotă de 20 de dolari din portofel și priviți-o cu atenție. E din hârtie bună – cu conținut ridicat de fibre, care îi permite să treacă prin mașina de spălat fără a se deteriora –, însă e tot hârtie. Desenele sunt interesante, dar nu pot intra în categoria marilor realizări artistice. Ceea ce este cel mai important, probabil, e faptul că pe bancnotă nu scrie nicăieri că vei primi ceva în schimb – nu tu aur, argint sau altceva. E pur și simplu o bucată de hârtie, fără vreo valoare intrinsecă. Dacă o duceți la Rezerva Federală, instituția care răspunde de emiterea monedei americane (tipărită apoi de Trezorerie), angajații acesteia nu-ți vor oferi nimic în schimb. Unele dintre băncile Rezervei Federale, cum e cea din Chicago, au câte un mic muzeu, însă, dacă fluturi o bancnotă de 20 de dolari (sau chiar una de 100 de dolari) pe holuri și ceri ceva tangibil în schimb, nu vor face decât să se uite la tine ciudat și, poate, să te escorteze afară din clădire.

Deci cât valorează? În nici un caz nimic. *Valorează în jur de 20 de dolari.* Nu, nu e o afirmație prostească, sau cel puțin nu e chiar atât de simplistă precum pare. Dacă mergem cu bancnota de 20 de dolari la un magazin cu sendvișuri, putem cumpăra prânzul pentru două persoane. La un magazin alimentar, putem cumpăra un kilogram și jumătate de piept de pui sau o sticlă bună de pinot noir. Aproape toți cetățenii Statelor Unite și probabil mulți alții din întreaga lume știu destul de bine cam cât valorează respectiva bucată de hârtie. S-ar bucura cu siguranță să pună mâna pe ea dacă v-ar scăpa din buzunar – ceea

ce n-am putea spune despre orice bucățică de hârtie purtată de vânt.

Această carte este despre bani, despre felul în care bucățile de hârtie pe care le aveți în buzunar au atins o asemenea valoare și despre felul în care această convenție bizară – schimbul de hârtii, aparent inutile, pentru bunuri reale – este atât de importantă în economia modernă. Bineînțeles, vom analiza de asemenea și situațiile, poate mai bizare, în care scriem un cec, plătim cu telefonul sau dăm cuiva bucăți dreptunghiulare de plastic și plecăm apoi cu mobilă nouă, cu produse de papetărie sau chiar cu o mașină nouă.

În realitate, poți face cele prezentate mai sus folosind banii altcuiva. Banii nu se referă doar la bancnotele din portofel. Întregul nostru sistem financiar este construit în jurul unei idei simple, dar foarte puternice: credit. Băncile, precum și multe dintre instituțiile care funcționează asemenea băncilor, sunt intermediari, care identifică debitori și creditori (încasând o anumită sumă pentru aceste servicii, bineînțeles). De-a lungul acestui proces de creditare se întâmplă ceva extraordinar: instituțiile financiare creează credit, care amplifică astfel rezerva monetară. Drept exemplu, gândiți-vă la următoarea simplă situație:

1. Eu am 10.000 de dolari. Tu nu ai nici un ban.
2. Eu îmi depun cei 10.000 de dolari la bancă, iar banca îți dă cu împrumut 9.000 de dolari.
3. Eu sunt în continuare deținătorul celor 10.000 de dolari aflați în bancă (și pot scrie cecuri din acest cont), iar tu ai acum 9.000 de dolari.
4. Rezerva monetară – banii care pot fi cheltuiți acum pe bunuri și servicii – a crescut de la 10.000 de dolari la 19.000 de dolari.

Iată, așadar, ce înseamnă creditul! Bineînțeles, faptul că tu acum cheltui bani care tehnic sunt ai mei poate duce atât la stabilitate, cât și la instabilitate economică. Vestea bună este că acest credit îi ajută pe studenți să urmeze studii superioare, ne permite să ne cumpărăm case și să ne lansăm în afaceri. Sectorul bancar ne permite să utilizăm productiv capitalul altora.

Vestea proastă e că, atunci când nivelul de creditare scapă de sub control (așa cum s-a întâmplat în 2008), rezultatul poate fi devastator pentru întreaga economie. De asemenea, apar probleme dacă eu vreau dintr-odată să-mi retrag banii, iar tu nu ai cum să mi-i înapoiezi, pentru că i-ai folosit ca să-ți cumperi o casă, o mașină sau un restaurant.

Istoria financiară este și istoria panicilor financiare. Dacă creditorii își vor banii înapoi, iar debitorii nu-i pot returna imediat, instituțiile care intermediază procesul pot claca. Iar atunci când instituțiile financiare sunt supuse unui astfel de risc, tot mai mulți creditori se vor grăbi să-și recupereze banii – asigurând practic eșecul instituției. În 2008 am aflat că unele componente cu denumiri foarte pompoase ale sectorului financiar (piața reachizițiilor, piața biletelor la ordin etc.) pot intra în colaps dacă jucătorii de pe piață își pierd cumpătul, așa cum s-a întâmplat cu băncile în timpul Marii Crize Economice.

Dacă sistemul funcționează cum trebuie, banii și creditele îl fluidizează, încurajând ingeniozitatea oamenilor. Dacă sistemul intră în colaps, așa cum s-a întâmplat în 2008, edificiul financiar se prăbușește, costurile pentru participanții la piață fiind uriașe. Cartea de față va acoperi și aceste situații.

O bancă centrală, fie ea Rezerva Federală din Statele Unite, sau Banca Angliei, sau Banca Centrală Europeană, este instituția care deține principala responsabilitate pentru gestionarea acestor situații. Datoria băncilor centrale este de a menține valoarea monedei și de a proteja stabilitatea sistemului financiar. (În Statele Unite, Rezerva Federală are și dreptul de a-și folosi puterea pentru a promova ocuparea integrală a forței de muncă.) Aceste instituții sunt investite cu puteri extraordinare, inclusiv cu dreptul exclusiv de a crea bani noi.

Da, Rezerva Federală americană poate pur și simplu să creeze bani noi. Și, da, acestei puteri îi este asociat un grad extrem de discreție. Începând cu 2008, rolul băncilor centrale a căpătat o importanță mult mai mare. Există probabil mai mulți americani care știu numele ultimilor președinți ai Rezervei Federale (Yellen, Bernanke, Greenspan și Volcker) decât pe al

ultimilor judecători intrați în Curtea Supremă a Statelor Unite (Roberts, Rehnquist, Burger și Warren).

Criza financiară din Statele Unite a dus la o bătălie politică cu privire la ajutorul oferit de Rezerva Federală pentru redresarea economiei, gradul de implicare fiind considerat fie prea mic, fie prea mare. Ratele scăzute ale dobânzilor îi ajută pe americani să se întoarcă în câmpul muncii și permit creșterea salariilor celor deja angajați. Pe de altă parte, tot aceste rate sunt nefavorabile deponenților și, dacă sunt scăzute o perioadă prea îndelungată de timp, pot duce la inflație. În timpul campaniei prezidențiale din 2012, Rick Perry, candidatul republican, a numit drept trădare măsurile agresive luate de Ben Bernanke în timpul crizei financiare. (Sincer, afirmația acestuia a fost absurdă și nelalocul ei, însă ne dă o idee despre contextul politic la acea vreme.)

Și, dacă tot suntem aici, lucrurile nu s-au schimbat prea mult de atunci. Vă amintiți probabil de la ora de istorie din liceu de William Jennings Bryan și de celebrul său discurs din 1896, „Crucea de aur“, ținut la Convenția Națională a Partidului Democrat. Rezerva Federală nu exista la acea dată, însă Bryan a afirmat că rata crescută a dobânzii este nefavorabilă fermierilor îndatorați, iar soluția ar fi fost mai mulți bani (mai exact, bani emiși în funcție de rezerva de argint, pe lângă cea de aur).

Ca să facem legătura, Rick Perry voia mai puțini bani noi. William Jennings Bryan voia mai mulți. Nu cred că ar fi fost buni prieteni. Într-un sens mai larg, cartea de față vă va explica ce face exact Rezerva Federală, cum o face și care este importanța ei.

America nu este singura țară în situația de față. Și celelalte țări au bucați de hârtie pe care oamenii le folosesc pentru a cumpăra lucruri. Și în aceste țări banii duc la conflicte politice. De partea cealaltă a Atlanticului, Germania și Grecia se tot ceartă de ani buni, ca doi soți de șaptezeci de ani prinși într-o căsnicie de formă. Germania și Grecia, împreună cu șaptesprezece alte țări din Uniunea Europeană (și câteva din afara acesteia) au adoptat o monedă comună: euro. Moneda unică a fost lansată acum două decenii, cu mari speranțe de unificare a țărilor europene, atât din punct de vedere politic, cât și econo-

mic, însă de atunci planurile și-au mai pierdut din strălucirea inițială. Sub domnia monedei euro, câteva dintre țările cu o economie mai puțin eficientă de pe continent – Grecia, dar și Spania, Italia și Portugalia – s-au confruntat cu mari dificultăți. Mai exact, acestea au pierdut câteva dintre cele mai importante instrumente macroeconomice conferite de deținerea propriei monede naționale (stabilirea ratei dobânzii și gestionarea valorii monedei naționale), spre deosebire de situația dată, în care aveau o monedă comună cu Germania, una dintre cele mai puternice economii ale Europei. Viitorul monedei euro se află încă sub semnul întrebării.

Da, cartea de față acoperă și acest subiect.

Dincolo de Pacific, guvernul Chinei își gestionează propria monedă, yuanul, în același mod în care se ocupă și de restul economiei: sub strictă supraveghere. Timp de peste un deceniu, numeroși observatori, de la membri ai Congresului american și până la oficiali ai Fondului Monetar Internațional, au acuzat guvernul chinez de subevaluarea deliberată a monedei naționale. Efectul acestei presupuse activități ilicite este acela de a ieftini bunurile provenite din China în Statele Unite și în alte zone, pentru a amplifica astfel exporturile Chinei și a menține forța de muncă angajată. În vara anului 2015, când Beijingul a depreciat yuanul cu 2% ca reacție la scăderea înregistrată pe bursa de valori a Chinei, politicienii americani din ambele partide au condamnat gestul, calificându-l drept o practică comercială neloială, ce „dovedește încă o dată că nu se poate avea încredere în China în legătură cu politica monetară”¹.

Există două lucruri care nu se leagă aici. În primul rând, autoritățile financiare condamnă China pentru că ne vinde bunuri mai ieftine decât ar trebui – lucru de care nu se prea plânge nimeni în țările capitaliste. Și, în al doilea rând, subiectul de mai sus prezintă o problemă: atunci când mai multe țări au aceeași monedă (cum se întâmplă în cazul monedei euro), apar divergențe legate de monedă; atunci când țările au propria monedă (precum dolarul și yuanul), apar divergențe legate de monedă.

Această carte este despre monede, rate de schimb și despre divergențele care apar atunci când țări diferite folosesc bucăți de hârtie diferite ca bani – precum și despre problemele de cu

totul altă natură care se ivesc atunci când țările încearcă să folosească aceeași monedă.

Lucrurile devin și mai complicate. În Japonia, prim-ministrul Shinzo Abe a fost ales, și apoi reales, pe baza promisiunii de a crea inflație. Da, ați citit corect. După mai bine de douăzeci de ani de scădere a prețurilor (deflație) și stagnare economică, liderul Japoniei a promis să oprească deflația, manevră menită să aducă din nou economia pe linia de plutire. Pentru cititorii care au trecut prin inflația din America anilor '70, sau chiar și pentru cei care au citit despre acea perioadă, poate părea paradoxal ca un guvern responsabil să promită mai multă inflație. (Și a fost foarte aspru criticat pentru că nu și-a îndeplinit promisiunea!) Cartea de față este despre inflație, deflație și tot felul de ciudățenii care s-au întâmplat în Japonia în ultimii douăzeci de ani.

Întorcându-ne la Statele Unite, atunci când membrii Congresului iau o pauză de la a-i învinui pe chinezi că ne vând lucruri prea ieftine, aceștia creează noi regulamente pentru bănci și pentru alte instituții financiare, ca reacție la criza financiară din 2008. Lumea e încă furioasă din cauza „salvărilor“, termenul atotcuprinzător care a ajuns să caracterizeze măsurile luate după criza financiară. Guvernul și-a scos banii în urma acestor intervenții, însă acesta este un detaliu neștiut de alegători, suferăți pe bună dreptate din cauza banilor publici folosiți pentru a repara greșelile nesăbuiților creditori și debitori. Întrebarea care rămâne totuși este aceea dacă regulile adoptate de atunci au sporit siguranța sistemului financiar sau doar au asigurat condițiile propice producerii unui alt tip de panică financiară. Există o mulțime de oameni destul de deștepți care se gândesc mai degrabă la a doua variantă.

Aceasta este o carte despre crize financiare, inclusiv cele din 1929 și din 2008. (Spoiler alert: așa spune că în 2008 situația a fost gestionată mult mai bine, prevenind astfel o altă Mare Criză Economică.)

În tot acest timp însă, departe de supravegherea Congresului sau a vreunui alt aparat de stat, a avut loc unul dintre cele mai interesante fenomene monetare: apariția „criptomonedelor“ precum Bitcoin. Exact atunci când ne gândeam că nimic nu poate

fi mai straniu decât banii de hârtie – bucăți de hârtie fără nici un fel de valoare intrinsecă, emise de guvern –, iată că apar bani care *nu sunt nici de hârtie și nici nu sunt emiși de guvern!* Monedele Bitcoin sunt „extrase din mină” de către utilizatori care rezolvă algoritmi complecși și primesc în schimb monede Bitcoin. În mod remarcabil, aceste monede pot fi folosite pentru a achiziționa bunuri și servicii reale. Și, mai ciudat, programul informatic pentru aceste monede a fost scris de o persoană misterioasă (sau de un grup de programatori care lucrau sub un pseudonim), care nu a ieșit niciodată în față pentru a-și însuși meritele creării acestei monede. Cartea de față va explica moneda Bitcoin, în măsura în care aceasta poate fi înțeleasă.

Ce au în comun fenomenele pe care le-am prezentat? Banii. Sau într-un sens mai larg: banii, băncile comerciale și băncile centrale – cei trei piloni care stau la baza economiei moderne. Banii reprezintă un instrument pe care îl folosim pentru a efectua tranzacții: saci de sare pe vremea romanilor; pungi de mărucă în închisoare; Bitcoin dacă vrem să cumpărăm droguri sau arme pe internet; și, bineînțeles, dolari, euro, yen și alte monede oficiale pentru orice altceva ne dorim.

Să ne înțelegem, aceasta este o carte despre *bani*, nu despre *avere*, ceea ce nu reprezintă același lucru. Warren Buffett are o avere cu mult mai mare decât a mea; însă se poate să nu aibă și mai mulți bani decât mine. După cum voi explica în această carte, banii se referă de regulă la active care pot fi folosite imediat pentru a achiziționa bunuri și servicii. Numerarul reprezintă bani. La fel sunt și depozitele din conturile curente sau de alt fel din care se pot scie cecuri, pentru că le putem folosi *acum* pentru a cumpăra diverse lucruri. Pe de altă parte, o mașină de lux și o casă mai mare nu sunt considerate a fi „bani”; ambele au o valoare considerabilă și sunt astfel surse de avere, însă nici una nu e folosită pentru a efectua tranzacții.

Monedele spaniole de aur pe care le păstrați în seif au funcționat probabil ca bani într-o altă epocă, însă nu pot fi considerate astfel în prezent. Nici acțiunile sau obligațiunile nu sunt bani, ci active, care pot fi vândute pe bani, pe care îi putem folosi apoi pentru a cumpăra alte bunuri. Astfel, toți banii sunt avere, însă nu toată averea înseamnă bani. De aceea pot afirma

cu încredere că Warren Buffett se poate să aibă mai puțini bani decât mine. Bineînțeles, el are miliarde în acțiuni și obligațiuni, plus un avion și poate câteva hoteluri. Dar știe cineva dacă are în portofel sau în contul curent mai mulți bani decât mine? Poate că da, poate că nu.

În aceeași idee, tot aici ar fi bine să subliniem diferența importantă dintre „monedă” și „bani”. Tehnic vorbind, moneda reprezintă bancnotele de hârtie și monedele de metal aflate în circulație – dolarii din portofel, monedele din pușculiță și așa mai departe. Banii reprezintă un concept mai larg, care cuprinde moneda, dar și alte active ce pot fi utilizate pentru a efectua tranzacții sau care pot fi ușor transformate în monedă, precum depozitele din conturile curente. Toate monedele sunt bani, însă nu toți banii sunt monede.

Acestea fiind spuse, moneda unei țări, precum yenul japonez sau yuanul chinezesc, se referă de regulă la *toți banii*, nu doar la bancnote sau mărunțiș. E destul de confuz, însă contextul clarifică de obicei lucrurile.

În cele din urmă, „numerarul” este de obicei sinonim cu moneda – însă nu întotdeauna. Când spunem că traficanții de droguri efectuează tranzacții în numerar, exact asta înseamnă: grămezi de bani. Însă când un ziar ne anunță că investitorii au vândut acțiuni și dețin numerar nu înseamnă că investitorii au valizele pline cu bancnote de 100 de dolari, ci că dețin numeroase active „lichide”, precum depozite într-un cont pe piața monetară. Lichiditatea, termen care se va regăsi pe parcursul acestei cărți, măsoară rapiditatea cu care un activ poate deveni numerar, la un preț previzibil. Bonurile de trezorerie sunt foarte lichide; picturile lui Vincent van Gogh nu.

Nu ar trebui însă să ne încurcăm în terminologie. Banii și băncile (în sens larg) înlesnesc funcționarea economiei moderne, aflându-se în spatele fiecărei tranzacții importante pe care o efectuăm. Și, la rândul lor, băncile centrale ajută banii și băncile să funcționeze.

Când toate acestea sunt în armonie, nimeni nu bagă de seamă. Majoritatea oamenilor nu petrec prea mult timp analizându-și bancnotele de 20 de dolari din portofel. Ele sunt simple bucăți de hârtie cu figura lui Andrew Jackson, și totuși

bucăți de hârtie care susțin economia modernă într-un mod aproape miraculos. Atunci când sistemul nu mai funcționează – când „banii“ se strică –, rezultatele pot fi dezastruoase.

Bineînțeles, toată lumea preferă prima variantă. În această carte veți afla de ce este atât de importantă politica monetară și de ce contează atât de mult buna ei funcționare.

PARTEA I CE SUNT BANII

1

Ce sunt banii?

Care este scopul acestor mici obiecte rotunde sau hârtii care, în sine, nu par a avea vreo utilitate, și totuși, contrar mersului firesc al lucrurilor, trec dintr-o mână într-alta, la schimb cu alte lucruri mai utile – sau nu –, pentru care toți sunt atât de dornici să renunțe la propriile bunuri. — Carl Menger, fondator al Școlii austriece de economie, 1892¹

În 2009, Coreea de Nord a făcut ceva neobișnuit, chiar și după standardele nord-coreene. Țara a emis o monedă nouă, care tăia două zerouri din toți banii. Astfel, un won din noua monedă a fost declarat echivalentul a o sută de woni din vechea monedă.² Trucul acesta nu e neapărat ceva nou. În trecut, numeroase țări au emis noi monede, cu mai puține zerouri, ca metodă de a opri inflația. În 1994, Brazilia a creat o monedă cu totul nouă, realul, care a înlocuit realul cruzeiro, afectat de inflație. Guvernul a anunțat că fiecare real nou-nouț va valora 2.750 de reali cruzeiro.

Nimic din cele de mai sus nu e bun sau rău pentru cumpărători, atâta timp cât vechea monedă poate fi ușor schimbată în cea nouă. Imaginați-vă dacă Statele Unite nu ar mai avea bancnota de un dolar, iar toate prețurile ar fi în penny. Apoi, într-o zi, guvernul anunță că penny-i nu mai sunt acceptați ca monedă legală și că acum o sută de penny ar putea fi schimbați într-o monedă nouă, dolarul, după care toate prețurile ar fi cotate în dolari. Un produs care înainte costa două sute de dolari acum ar costa doar doi. Din punctul de vedere al puterii de cumpărare, nu s-ar schimba prea multe. Cei care înainte aveau mulți penny ar avea acum mulți dolari. Conturile bancare ar fi și mai ușor de convertit, fiecare cont pierzând două cifre. Prețurile ar părea acum mai mici (înțelegem astfel de ce este folosită ca metodă de luptă contra inflației), însă, din punctul de vedere al averii acumulate, bogații ar fi tot bogați, iar săracii, tot săraci, doar că în dolari, în loc de penny.